

Lunckewski Nowa... 10/III 1809

M O W A

— (Obraz Kraiu wystawiaiąca) —

JW. ŁUSZCZEWSKIEGO

MINISTRA SPRAW WEWNĘTRZNYCH

*Miana na pierwszėj Sessyi Seymowėj
w Izbie Senatorskiej*

dnia 10 Marca 1809. Roku.

INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-320 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

NAYIAŚNIEYSZY KRÓLŪ, PANIE MÓY MIŁOŚCIWY!

Szanowny Senacie, Prześwietna Izbo Poselska!

Po siedmnastoletniėj smutney przerwie od ostatniego Zgromadzenia Narodowego, otwarte znówu w tym Przybytku Obrady Seymowe, wymowniejszy nad wszelkie wyrazy, dziwney zmian rzeczy ludzkich kolei wystawuiąc obraz, obszernie podnoszącemu Głos do Was, szanowni Mężowie, do licznych Uwag otwieraią pole. Rozkazał mi Nayiaśniejszy Pan uwiadomić Seym Zgromadzony, o stanie Kraiu, iego potrzebach, o środkach w tym celu wziętych, i ieszcze przedsięwziąć się maiących. — Niedostatek sił moich do dokładnego uzupełnienia tego rozkazu, zastapio-

ny będzie samą obfitością materji. Ktoż bowiem z Nas tu zgromadzonych, w prostym zwrocie myśli na przeszłość, nie znajdzie z łatwością prawdziwych terazniejszego naszego położenia widoków, i pocieszających przyrównań? Kto się nie przeymie nayszczerzą wdzięcznością dla tego, który Potęgą swego ramienia, martwym Nam życie wrócił, i pełne trwogi oprzyszłość Nasze przewidzenia, w podchlebną następną pomysłności zamienił otuchę? Kto nie polegnie z ufnością na mądrości tego Naylaskawszego Pana, który przed 19. laty iednostaynemi Narodu Głosy do Tronu Przodków swoich powołany, dziś na nim zasiadłszy, Wolę swoją uczynienia ludu Mu powierzonego szczęśliwym, dobrotliwie ogłasza? — Kto nakoniec się nie przekona, iż iedynie wytrwałość w użyciu dzielnych środków, do pożądanego doprowadzić Nas może celu.

Ściany gmachu, w którym zgromadzeni jesteśmy, pełną wielkich przestrog wystawiają Nam pamiątkę. Był czas, kiedy starożytności okryte powłoką, sławę imienia Polskiego przypominały. Dziś w kształcie swoim zaletę tę zachowując, oby w odnowieniu powierzchni, stały się pomnikiem Naszego odrodzenia!...

Dzieie świata, licznych zmian, którym Państwa i Narody podlegaia, podaiąc przykłady, wskazuia pilnemu badaczowi razem i ich przyczyny. Wznowiony byt upadłego Narodu, sprawą iest

zwykłe nadzwyczajnego Geniuszu. — Opatrzność zsyła go niekiedy na ziemię, ażeby nowy ruch w doskonalszym porządku, światu nadał. — Szczęśliwy Naród, który się do tego przetworzenia usposobił! Wiadome są Kraiu Naszego zmiany, poprzedzające teraznieysze Nasze istnienie. — Zawsze Polak był dzielnym, Ojczyznę nad wszystko miłującym, przecież potrzebował W^{oo} NAPOLEONA, ażeby w części Kraiu oswobodzony, polityczne swoje życie odzyskał. — Wielki ten Woioownik i Prawodawca, Zwycięzca i Wskrzesiciel Narodów, za pierwszym swym na Ziemię Polską krokiem, zmienił postać Naszego Jęstestwa. — Już chlubne zyskaliśmy Jego świadectwo, iżeśmy początkowych Jego względów byli godnemi: — Powinność i wdzięczność pobudza Nas do nayusilnieyszych starań, ażebyśmy prawa i do dalszégó Jego opieki nabyli.

Szukający Ojczyzny na Włoskiej ziemi Bracia Nasi, pierwszą przez dzieła swe rycerskie u W. NAPOLEONA, stanowią naszą zasługę. Łączą oni pięknym ogniwem byt nasz przeszły, z teraznieyszym odrodzeniem. — Pamiętny ich czynów i szlachetnych ofiar powodów, powołał ich do powrotu na Ziemię, w której wkraczał granicę, ażeby wśród Rodaków, zachęcającym do dźwignienia swéy Ojczyzny byli przykładem. Lecz nie potrzebował tey podniety, pozostały na zagrodzie Ojczystey Polak.

Ocucony Duch Narodowy szczękiem zwyciężkiego oręża, wszystko na iey wskrzeszenie, w chwalebnym zapale poświęcać umiał. Otwarte zostały śpichrze, otwarte domy i serca na przyjęcie Woysk sprzymierzonych. — Z tym wszystkim, chciał NAPOLEON istotniejszego chęci naszej, bydź niepodległemu warunku. Chciał Woyska. Ledwo to wyrzekł, a liczne Hufce czarodziejskim nieiako sposobem w oka mgnieniu powstały. Każdy postęp Jego Armii w Kraiu Naszym, nowe tworzył ochotników roty, które ledwo zebrane, zaraz obok doświadczonego Żołnierza, ćwiczyć się w sztuce wojenney na polu bitwy śpieszyły.

Ofiary w wszelkim rodzaju, oznaczyły czas trwającą wojny i następnych przechodów. Oprócz wszelkich nakładów na utworzenie i opatrzenie własnego Woyska, wszystko coby tylko Kraj mógł mieć zapasów, na żywność Wielkiej Armii, wtedy nawet, kiedy ją zwycięztwa od nas oddalały, poświęconym było. — Przy klęskach od wojny nieoddzielnych, trzeba było i z opłat zwyczajnych się uiszczać, i nowe składki znosić, działać, i razem do działania się sposobić; nie rozprzegając Administracyi, nowy Rząd organizować. Zwycięztwo Friedlandzkie dokonało walki między potężnymi Zachodu i Północy Mocarzami. Traktat Tylżytski węzłem Przymierza Ich

skojarzył, a nam dał istotność polityczną, od tylu lat pożądanego Pana, Konstytucyą, i Prawa.

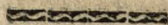
W krótkim tym rysie wypadków, terazniejszą postać Naszą poprzedzających, znaleźć można klucz rozmaitych względem niniejszego położenia Naszego zagadnień, a oraz prawidło dalszych Naszych kroków.

Zyskany byt polityczny pod Berłem Nayłaskawszego Pana, wkłada na Nas obowiązek, podwojenia usiłowań i ofiar, na utrzymanie tych naydroższych darów.

Nadana Konstytucya, jest to niewzruszona O-poka, na której wszystkie Nasze działania opierać się powinny. — Niezmiennosc iéy, zasłania Nas od szkodliwych częstokroć porywczey gorliwości zapędów. — Jéy to dobroczynności pierwszym jest owocem, to Stanów Seymujących zebranie, to wspólne o potrzebach Oyczyzny naradzanie się.

Kolejny iey dopełnienie, i rozwinięcie, przekona Nas z doświadczenia, o rzetelnych stałey zasady korzyściach, i następnych pokoleń pomyślność zapewni.

Wszyscy mieszkańcy Kraiu, stali się równi w obliczu Prawa. Zaszczyt iednak tylko Obywatelstwa, prawo należenia do Zgromadzeń Politycznych nadaie. — Stan Rycerski tylu zasługami w Oyczyźnie naszey wstawiony, pierwszeństwa miejsce zachował. — Nadanie iednym za-

szczytów, bez uniżenia i szkody drugich, jeżeli kiedyś szkodliwej przewagi było źródłem, dziś przepisami Konstytucyi, duchem wieku umiarkowane, nie może tylko szlachetnej emulacyi w Ofiarach, i poświęceniu się Ojczyźnie stać się pochopem. — Wspólnej Matki Synowie, jednego rodu Bracia; pierwsi, ażeby Przodków swych wyrównali zasługom, drudzy, ażeby późnym Potomkom stali się wzorem, w Obywatelskim wyprzedzać się będą zawodzie.

Kiedy za czasów jeszcze Walezyusza, pokój z różnowiercami hasłem był Polaków, kiedy w późniejszych wiekach, kłótnie Religijne raczćy pozorem przemocy możnych, niżeli charakteru narodowego okazały się być skutkiem, kiedy jednomyślna narodowa przed lat kilkunastą ustawa, Tolerancyą za prawo fundamentalne ogłosiła, mogły być przepisy właściwsze dla Nas, iak te, któremi Konstytucya wolność wszystkich wyznań, z winnym dla Religii Ojców Naszych względem, zaręczyła?

Stosunki Władz Cywilnych i Duchownych, szczególne ni Urządzeniami wyiaśnione, zapewnią pokój sumnienia, porządek towarzyski, zgodę i jedność Obywatelów.

Dwa celniejsze są Rządu działy, wymiar Sprawiedliwości, i Administracya: — Organizacyą obu wskazuje Konstytucya; i tak iey Tytuł IX^{ty} w kilku swych Artykułach, zawiera skład Sądo-

wnictwa, i dla niego prawidła; — Sędziów Poko-
 iu stanowi w każdym Powiecie, ażeby tych po-
 średników zgody Obywatelom przybliżyć; w za-
 miarze skrócenia przewlekłości processów, dwa
 tylko dla Spraw Cywilnych przypuszcza stopnie;
 — Sprawy Kryminalne osobnym Trybunałom, a-
 żeby honor i życie człowieka tém mocniej były
 zabezpieczone, oddaie; Sąd Kassacyjny, przepi-
 sów Prawa pilnie przestrzegać mający, w Radzie
 Stanu umieszcza, nadewszystko Kodex Napoleo-
 na, za Prawo Cywilne Xięstwu Warszawskiemu na-
 daie. Już to Systema Sądownictwa od dnia 1go
 Maia roku przeszłego wprowadzone, pamiętną
 w dziejach Narodowych ustanowiło Epokę.

Jakokolwiek prawidła w Kodexie Napoleona,
 w tym dziele godnym Imienia swego Stworzycie-
 ła, zawarte, są doskonałe, przecież nowość ich
 sama, a w niektórych względach odmiennosc od
 dawniejszego, i dla znakomitey części powsze-
 chności obeznanego Prawa, nieprawność, skutek
 konieczney odmiany przepisów; świeżo postano-
 wionych Urzędników, wzniecić mogły iakąs trwo-
 żliwą niespokoinosc, tym naturalnieyszą, że o
 naydroższe i naybliżey każdego dotykaiące wła-
 snosci, i wolności idzie warunki. — Postęp czasu,
 rozwinięcie szczególowey organizacyi, powsze-
 chnieysze wszystkich form obeznanie, dokładniej-
 sze wszelkich stosunków zgłębienie, i przyrówna-
 nie, zmniejszać będzie tey początkowey obawy

wrażenia, i oswaiając umysły z nowym porządkiem, nada cechę Narodowości temu, co teraz obcym się ieszcze wydaie. — Jedne prawdy są wszędzie, i zawsze sprawiedliwości fundamentem. — Zasady Prawa w Zbiorze Justyniana, są niemi w naszych Voluminach, w Pruskim Prawie i w Kodexie Napoleona. — Porządek wydoskonalony, jasność, zwięzłość, przystosowanie do tego wiecznego ducha, szczególniejszą i od całej Europy przyznaną ostatniego iest zaletą.

W tym więc naszym na nowy nieiako Naród przekształceniu się, iakiż zbiór Prawa mógł bydz Nam naystośowniéy za zasadę podany, ieżeli nie to dzieło, które będąc owocem długiey i wytrawney pracy, dobranych z nauki i światła znakomitych Mężów, potwierdzeniem Wielkiego Prawodawcy, Geniuszu wieku, Wskrzesiciela Naszego iest zaszczycone?

Dane Nam przez Konstytucyą i Kodex Cywilny Prawa, nie obeymują ieszcze całego systematu Sądowego.

Nayważniejszéy, bo życie i wolność osobistą dotykaiący części Prawodawstwa, to iest Prawodawstwa Kryminalnego, nie dostaie. — Równie Procces, czyli postępowanie Sądowe, Kodex Handlowy, Policyiny, i dokładne zastosowanie Sądownictwa do wszelkich działań Administracyjnych, ieszcze postanowienia oczekuią.

Już Kodex Kryminalny dla Francyi ogłoszony, nowym dla nas stanie się wzorem, — wyznaczonéy od N. Pana Kommissyi przy boku Ministra Sprawiedliwości pracuiący zatrudnieniem, dziełem nakoniec na przyszłe Posiedzenie Seymowe przełożyć się mogącym. — Niedostatek dotąd tego Kodexu, tymczasowe z Praw dawnych czerpane przepisy z odmianami, które Izbie Poselskiej przełożone będą, zastąpić muszą. — Postępowanie Sądowe już pracowicie przez tęż Kommissją iest układane, i stanie się właściwie Procedurą Xięstwa Warszawskiego.

Kodex Handlowy, którego niedostatek z prawdziwą szkodą czuć się dawał, za stosowny w znaczney części do Naszego położenia uznany, i od samych Kupców żądany, będzie Zgromadzonemu Seymowi do potwierdzenia przedstawiony.

Nie można dość często téy powtarzać prawdy, iż trwałość Prawodawstwa, naypierwszą szczęścia każdego Narodu iest zasada. Odmiany, w przyiętych raz prawidłach, doświadczenia uprzedzać niepowinny. — Częstokroć nawet użyteczniéy iest znośne cierpieć wady, niż niebaczenie za mniemaniami poprawami czasem w skutkach zawodnemi, ubiegać się.

Są jednak mieyscove stosunki, na które roztropność względ zachować nakazuje. — I tak, trudność wykonania przepisów względem Akt Cywilnych, od początku zaprowadzenia Kodexu Na-

poleona doświadczeniem wykazana, przystosowania do Naszego Kraiu wymagała. — W tym celu ułożony Projekt Zgromadzonemu Seymowi podany będzie.

Powtarzane za Rządu zeszłego, na ciężar opłat Sądowych utyskiwania, i teraz wznowione, wezmą koniec przez dokładny opis tych Opłat, odcięcie im zawilosci i zapewnienie Kontroli, przenosząc Arbitralność Dekretów moderacyinych w pewność wpływu do Skarbu, przez ustanowiony na ten iedynie koniec osobny Papier Steplowany.

Z chlubą tu wspomnieć się godzi: iż Kommissya Rządząca stanowiąc Sądy Pokoju, uprzedziła Przepis Kodexu, Sądy te wskazującego. — Dobroczyzna ta Instytucya, zastępuje nieiako niedostateczności, które następnych urzędzeń mają być przedmiotem. — Jeżeli znakomita iest zasługa Żołnierza, który Oyczyznę od zewnątrznej broni napaści, niemniéy pochwały i wdzięczności godna tego Obywatela, który poróżnionych godząc, spory sądowe uprzedza, i pokóy wewnątrz zaszczepia.

Między warunkami zapewniającemi doskonały wymiar Sprawiedliwości, iest zaiste upowszechniona znościomość Prawa. Nie posunie się strona do niepotrzebnéy pieni, skoro świadoma dobrze przepisów, będzie mogła sama się pierwéy osądzić. — Cóż mówić o tym, który Urzędu Obronczego przyjął obowiązki, a dopieroż o Sę-

dzim, który podług Prawa ma wyrokować. Założona Szkoła Prawa, otwiera pole Młodzieży Naszey do powzięcia pierwszych nauki wyobrażeń, i usposabia ją do dalszego w niej doskonalenia się.

Niniejszy Sądownictwa Obraz, wystawia gruntowne zasady, gotowe w znaczney części przepisy, zbierające się do dalszych, materyały.

Równie na początkowym udoskonalenia swego stopniu jest i Administracya Kraiowa. Nie mając ona gotowych, iak część sądownicza, w Kodeksie Napoleona przepisów, powolniejszym krokiem w organizowaniu, i urządzeniach, postępować musiała. Konstytucya wskazuje iey istotne zasady. Na tych oparta początkowa i ogólna władz wszelkich Administracyinych Organizacya, już przez N. Pana ustanowiona, w kolejnym postępowaniu odbierać dędzie dopełnienia szczególne, i przepisy.

Dwa widoczne oddziały w planie Administracyinym, Prawodawca chciał mieć zachowane, *wykonanie, i o wspólnych potrzebach, oraz rozkładzie ciężarów publicznych, naradzanie się*. Pierwszy powierza indywidualnym Urzędnikom, ażeby exekucya z działania iednego pochodząca, tym była dzielnieyszą. Drugi porucza składom kolegialnym, ażeby własność szczególna tym pewnieyszą miała opiekę.

W rzędzie pierwszym społeczeństw, są Gminy, czyli ię Miastami czyli Wsiami nazwiemy. W nich do części exekucyiney, iest Wóyt i Burmistrz, lub Prezydent; do części naradczey Rady Mieyskie, i Muncypalne.

W dalszym szczeblu Administracyinym w Powiecie iest do pierwszey, Podprefekt, do drugiey Rada Powiatowa, w Departamencie Prefekt, i Rada Departamentowa. Te wszystkie Władze zbiegaią się do *centrum* Rządu, w osobie Króla, od którego wszystko pochodzi, z którego iak z dobroczynnego źródła wszystko wypływa.

Ważna część Rządowa, Administracya dochodów publicznych, osobnem Ministerium powierzona, ma swoich oddzielnych Urzędników i Offycyalistów, a dozor i pomoc w wykonaniu, od Prefektów i Podprefektów zyskuie.

Toż i o innych wydziałach Rządowych powiedzieć można. W wykonaniu zachódzić mogą spory, których rozstrzygnięcie, gdyby pojedynczym i pełną władzę w ręku mającym Urzędnikom było oddane, otworzyłoby się pole arbitralności, i uciążenia. Chciał Prawodawca władzę tę umiarkować i określić, i postanowił Rady Prefekturalne, którym w składzie kollegialnym część tę sporną poruczył, z ostatecznym do Rady Stanu odwołaniem się, po wyrok przez N. Pana potwierdzić się winny. Magistratura ta śródku-

iąca między sprężystością exekucyi, która długo w działaniu swym wstrzymaną bydz nie powinna, a powolnością form Sądów, dla których Urządzenia Administracyjne są obcemi, szczęśliwie sprawiedliwości i dzielności Rządu dogadza.

Wydarzyć się mogą kollizye, i spory między Władzami. Przewidział to Prawodawca, i Sąd w tych zdarzeniach Radzie Stanu powierzył. Chciał i Urzędników od arbitralności Przełożonych zabezpieczyć, i decyzją oddania ich do Sądu, teyże Radzie przypisał. Rys ten Administracyi na zasadach Konstytucyi opartej, dostatecznym iest do okazania doskonałości sprężyn maszyny Rządowej.

Zwracając uwagę do czynów Administracyi, mówić nayprzód należy, o istotney pomysłności publiczney zasadzie, to iest, o wychowaniu młodzieży, i instrukcyi.

Kommissya Edukacyina, ta pierwsza w swoim rodzaju instytucya, ktorey pamięć chlubną będzie zawsze dla Polaków, rzuciła iuż dobroczynne nasiona oświecenia powszechnego. Rząd przeszły zatrudnił się szczególniey Szkołkami Wiejskiemi, postanowił Licea i Gymnazyja, początkowe Woyskowe Szkoły założyć.

Utworzona przez Kommissyą Rządzącą Izba Edukacyina, dotąd gorliwie pracująca, starała się zachować to, co z postanowień zeszłego Rządu godnym było utrzymania.

Już Szkołki Parafialne, nayliczniejszą klasę, stosownie do iey potrzeb oświecać mające, w wielu mieyscach powstają. Ubiegają się o choczko wezwani Właściciele, do dostarczenia materiałów, na założenie Domów szkolnych.

Seminarya Nauczycielskie i Lyceá, w nieprzerwaney utrzymane exystencyi. Jeżeli przy wrzawie wojenney, szkoły niektóre ucierpieć musiały, ciągłym będzie Rządu staraniem, ażeby, ile tylko możność pozwoli, wskrzeszać je i wspierać. Obfitsze fundusze na ważny ten przedmiot, postawią Rząd w sposobności założenia tak istotnie dla Kraiu naszego potrzebney Akademii, i ścisnione niedostatkiem użytecznych zamiarów obręby, w tym wydziale Edukacyinym rozszerzą.

Wychodząca z pod dozoru nauczycieli młodzież, jeżeli usługi swoje Kraiowi w części Administracyiney poświęcić zechce, znajdzie gotowe do uznania i ocenienia swey zdolności, Kommissye Examinacyjne, wyrokiem N. Pana ustanowione, które iey wrota do użyteczney dla Kraiu pracy i zasługi utworzą.

Rolnictwo, handel i przemysł, niemniej na pilnym Rząd powinien mieć baczeniu.

Nie możemy sobie zataić, iż woyna, przechód, i pobyt krociowego woyska, wysilenia Obywatelów na wszelkie ofiary, nie sprzyjały wzrostowi tych iedynych pomyslności publiczney za-

sąd: przecież Rząd ile mu okoliczności pozwalały, ustawiczną miał na nie zwróconą uwagę.

W nakładach nadzwyczajnych oszczędzać nayniższą i nayliczniejszą klasę Rolników, było iego prawidłem: w pierwszych dostarczeniach żywności *in natura*, Magistratury, lubo w znaczniejszej części z właścicieli ziem składające się, pilnie iednak baczyły, ażeby ciężar ten nie na włościan, lecz na dziedziców spadał. Wiodoczne wycięczenie tych, skłoniło dopiero do pociągnięcia w ostatnich repartycyach i włościan, lecz miara nakładu niezbyt wielka, uciskać ich zapewne nie będzie.

Zniesienie przez Konstytucyą niewoli, potrzebowało przystosowania w szczególnych opisach; Włościanie nasi dobroczynnym N. Pana wyrokiem na zawsze od przyległości do ziemi, uwolnieni, nowe życie polityczne zaczynają. Zabezpieczona wzajemna między dziedzicem a włościaninem Praw równość, doprowadzi z czasem, który nadto nagłemi i przyniewalającemi urządzeniami uprzędać nie należy, do pewnych i trwałych między nimi stosunków. Te z ustaleniem pokoju, zabezpieczając własność i gruntową i osobistą, wzrost rolnictwa naydzielniey przyspieszyć mogą.

Przerwany handel na morzu, zamykając Porta Bałtyckie, i kray nasz, pozbawił iedynego prawie odbytu swych płodów ziemnych, które co rok Gdańsk, Elbląg, Królewiec i Szczecin zbo-

gacaly. Ubytek ten exportacyi do Portów Bałtyckich w przeszłych dwóch latach nadgródzony był w części przez wywóz lądem i sprzedaż zboża do krajów Pruskich, wojną i długim wojsk pobytem z żywności ogołoconych. Nieczynność handlu Gdańskiego, zwróciła spekulacye kupieckie w inną stronę. Kommunikacya Wisły z Odrą i Elbą, przez kanał Bydgoski ożywioną została. Kanał ten tak ważny dla Xięstwa Warszawskiego, potrzebował iako nayrychley reparacyi; oszczędność w tym byłaby prawdziwie szkodną; przeznaczona zatem została summa znaczna na wystawienie sluzy, i spodziewać się należy, iż iuż na wiosnę żegluga na nim otwartą zostanie.

Handel nasz, osobliwie Departamentów Poznńskiego, Kaliskiego, i Bydgoskiego, wspartym będzie przez ustanowione, konwencyą Elbląską, drogi militarne, i handlowe, Xięstwo Warszawskie z Saxonią łączyć mające. Korzystne to dla obu krajów pod iednym berłem zostających handlowe połączenie, baczney na los ich pomyślny N. Cesarza i Króla winniśmy pamięci.

Ułatwienie wewnętrzney komunikacyi w kraju, nie poślednim starań Rządu ma być przedmiotem. Szczupłość funduszów, potrzeba użycia ich na pilnieysze dla woyska wydatki, nie dozwoliły nim się zaiąć tyle, ileby kray nasz tego wyciągał. Przecież w miarę możności Skarbu, starano się, ażeby przynajmniey celnieysze przepra-

wy

wy były zabezpieczone. Świadczą to groble pod Łomżą, most na Narwi pod Ostrołęką, most na Warcie w Poznaniu, most pod Serockiem, groble na trakcie Poznańskim, i inne pomniejsze. Smutne doświadczenie trudności utrzymania mostu palowego na Wiśle, nie uchyliło potrzeby, w widoku militarnym i handlowym zachowania tej komunikacyi między dwoma brzegami, i wskazało tylko konieczność, albo wrócenia się do znanego dawniej mostu łyżwowego, albo przedsięwzięcia takiej budowy, któraby i przez materiał i zapewnienie fundamentów, ogromney lodów i wody sile oprzeć się mogła.

Ziemia nasza obficie dostarcza płodów, i na konsumpcyą kraiovą, i na exportacyą za granicę. Lecz kray nasz nie dość ieszcze przemyślny, traci na niedostatku rękodzieł. Dla zapobieżenia zagrażającej zupełnym sił wyniszczeniem w bilansie handlowym tej stracie, iednym z nayważniejszych starań Rządu bydź powinno, utrzymanie fabryk iuż w kraiu naszym zaprowadzonych, i zachęcenie do założenia nowych. Do tego zamiaru stosowane są urządzenia celne. W nich dla znakomitszych naszych fabryk, iako to: sukien Wielkopolskich, rafineryi cukru w Bydgoszczy, szczególniejszy wzgląd miano. Lecz i rolnictwo i handel i przemysł zakwitnie, skoro Miasta nasze będą podniesione. Naypierwszą dla nich ulgą będzie uregulowanie kwaterunku, czym Rząd się

niezwłocznie zatrudni. Życzyćby oprócz tego należało, ażeby, jeżeli już nie darem, to przynajmniej sposobem pożyczek, Obywatele miast na budowę zasilek odbierali.

Utrzymanie i dokładne urządzenie Towarzystwa Ogniewego, niemało do zachowania Miast od ruiny przyłożyć się może. Nie omieszka Rząd i tym ważnym zająć się przedmiotem.

Nieodbitym podniesienia się w kraju przemysłu warunkiem, jest utrzymanie kredytu. Miarę jego nieiako są upoważnione cechą Rządu znaków reprezentacyjne, do zamian różnych wartości użyte. Zdaie się, iż kraj oddzielny, bez własney monety obeysć się nie może, jeżeli niechce podlegać uciążliwej daninie, którą sąsiadujące Państwa wkładałyby na niego, przez narzucenie i dowolną stopę swoich pieniędzy.

W przyięciu Systematu Mennicznego nie może inne służyć prawidło iak te, które nam przykład wszystkich Państw wskazuje, troskliwa na zachowanie wiary publiczney bacność radzi, nakoniec przekonanie, iż czasowe zyski na skazie monety, prędzey czy późniey rzetelną i niepewetowaną krajowi przynoszą szkodę, przepisuie.

Nie mało ustalenie i uregulowanie wypląt zależy, od pilnego oka i dozoru tych, którzy grosz publiczny do straży mają sobie powierzony.

W zawiley przychodów i rozchodów skarbowych manipulacyi, rewizya ostateczna rachun-

ków, i pokwitowanie, musi bydz sprawą osobney Magistratury.

Uznały iey potrzebę inne Rządy Europejskie: na wzór ich raczył N. Pan ustanowić Izbę Obrachunkową, która przyzwoitą powagą otoczona, pilnie ma baczyć, ażeby grosz publiczny w ręku strażujących go Urzędników, nie był urońiony.

Wynadgodzenie wszystkich klęsk woïennych, przechodzi możność nayzapaśnieyszego Skarbu; są iednak takie wynadgodzenia, które bez ozezwistey niesprawiedliwości, bez niebezpieczeństwa utraty zaufania, odmówione bydz nie mogą. W tym celu iuz są przedsięwzięte kroki dla oblikwidowania słusznie do Skarbu założonych pretensyi, i obmyślenia sposobu onych zaspokoienia.

Jak świętym obowiązkiem iest Rządu uiszczac się w długu zaciągnionym, tak niemniej ściłą iego iest powinnością, dochodzić swey należności.

Już pilnie zbieraią się rachunki do ustanowienia summ w indemnizacyi za żywność i różne dostarczania woysku Francuzkiemu od dnia 17. Września 1807, do zwrotu kraiovi przez N. Cesarza i Króla nakazaney. Wynalezioné z tych obrachunków i przyznane summy, służyć będą w znaczney części, do wypłacenia długu przez Konwencyą Baiońską zaciągnionego: Dobroczyńność N. Cesarza nie tylko w układzie tym zysk nam

znakomity wskazać chciała, lecz nadto pozwalając potracić to, co od czasu obięcia w posiadłość Xięstwa Warszawskiego przez N. Pana, za żywienie Woyska Francuzkiego, przyznany zostało, ułatwiła oney dopełnienie, wstrzymując co do tej części wypłaty, wychód pieniędzy za granicę.

Przykre wielu Obywatelów położenie, których dobra długami Rządowi naszemu przekazanemi są obciążone, trudność dla niedostatku gotowizny, ich wypłaty, skłoniła pełne litości serce N. Pana, do tymczasowego ulżenia rygoru, do iakiego surowa sprawiedliwość każdemu wierzytelowi Prawo nadaie.

Łaskawość ta pobudzi zapewne tych dłużników, do spieszego, ochoczego, i pewności zaręczającego układu, którego skutek iedynie ochronić ich może od doświadczenia przyniewalających środków.

Zastanawiając uwagę na krótkość upłynionego czasu, i na liczne przeszkody, które z wycieńczenia Kraiu, z zaprowadzenia nowych form, z nieprawności Urzędników pochodzą, raczey dziwić się należy, iż więcey nad te, które się postrzedz dają, nie znajdujemy tak w Sądowej, Ekonomiczney, iako i Policyiney Administracyi niedokładności, niż żebyśmy mieli tracić nadzieie, zaprowadzenia stałego porządku, i wynikającej ztąd Kraiu pomyślności. Wszystkiego po usilney chęci Urzędników, po niezaprzeczoney Po-

lakow zdolności, możemy się spodziewać. Lecz próżno myśleć o porządku wewnętrznym, jeżeli do zabezpieczenia zewnętrznego, całej nie przyłożemy usilności.

W wyobrażeniu Ojczyzny, przed iéy szczęściem, mieści się iéy Exystencya. Ta zaś nie zawiera się w układzie tylko pewnych form Administracyjnych, w Urzędach, swobodach, ani nawet pozornéy i czasowey spokojności, ale w zachowaniu nierozzerwanéy całości Kraju, utrzymaniu niepodległości Narodowéy, pamięci Przodków, Języka, słowem, bytu Politycznego. Dla tego ktokolwiek prawdziwym Miłości Ojczyzny tchnie zapalem, ten choćby w najnieszczęśliwszéy iéy doli, poki mu promień błyska nadziei, chętnie wszystko na utrzymanie iéy bytu niesie.

Już na wskazanych przez Naszego Wskrzesiciela miejscach, powstają Twierdze, które Nas od obcégó zasłaniać mają napaści. Warownie te w tak krótkim czasie, tak kosztownie i pospiesznie wzniezione nie będą ieszcze dostateczne, jeżeli pierśi Naszych młodych Rycerzy Nas nie zasłonią.

Woysko zaiste najmocniejszym iest Kraju puklerzem, iedyną Naszą chlubą i zasługą, pierwszą zawiązku Naszégó exystencyi, ztąd i nayistotniéyszym Naszégó usilności i starań celem bydz powinno.

Rok trzeci dopiero bytu swojego liczy, a iuż z starym Żołnierzem w zawody o Sławę idzie. Marsowa, a razem ozdobna Postawa Naszych Rycerzy,

kogoż prawdziwą miłością Ojczyzny przyiętego, zniewolić nie zdoła? Jakież serce na widok Wojska Narodowego nioczułym byź może! Jakież ofiary mogą byź trudne, kiedy idzie o Kraiu Obronę, powierzoną dzielnym, i życie z ochotą dla Ojczyzny poświęcającym Woioownikom.

Z oznaczonego Etatem przez N. Cesarza i Króla wojska, część znakomita na Jego żołdzie i w odległych stronach iest użyta. Użycie to części wojska naszego, podwóynym iest N. Cesarza dobrodzieystwem. Przynosi ulgę wycięzonemu Skarbowi, otwiera pole chwały, zasługi i nauki dla naszego żołnierza. Dał nadto dowód N. Cesarz szacunku, dla odwagi i wierności Polaka, kiedy bacząc na niemożność kraiu do utrzymywania więksey siły zbroyney, utworzył ieszcze Legion Nadwiślany, i Pułk Lekkokonny Gwardyi, poruczając temu straż swoiey Osoby, a obydwom oddziałom zeszcytne w tey wojnie posterunki, dał poznać sławę imienia Polskiego po za Pyreneami, tak, iak iuż po za Alpami była znana. W rzędzie spzrymierzonych Francyi Narodow w Hiszpanii walczących, chlubić się możemy, iż w liczbie i zasługach nieposledne zajmowali mieysce.

Niemasz wojska bez dobrej onego organizacyi. Ta nadaie mu ducha, zapewnia karność, łatwym go do ruchu czyni. Ktoż nie przyzna, iż woysko zwyciężające wszystkie inne Europy, mu-

si bydź w składzie i organizacyi swoiéy naybardziej wydoskonalone?

Oznaczony przez N. Cesarza, zachowany wołą N. Pana tryb, skład i cała organizacya naszéy siły zbroynéy, na sposób francuzki, zaręcza Nam w proporcjonalnym udziale, tę przewagę, iako woysko Francuzkie posiada; zarzut większego ztąd kosztu niknie przed uwagą, iż ieżeli woysko ma służyć do boiu, wszystko to, co go do tego usposobić może, przeniesionym nad oszczędność bydź musi. Odziany i żywiony przyzwoicie żołnierz, staie się zdolniejszym do wszelkich trudów woieniých,

Nie zazdroścmy tych małych korzyści, a raczej tych należności tym, którzy w zamian, rany i życie swoje na usługę współ braci ofiarują. Szlachetniejszy zaiste powód iest żołnierza do tey ofiary. Miłość go Oyczyzny, i sława do boiu prowadzi, Lecz to nie uchyla naszego obowiązku dostarczenia mu wygod przyzwoitych.

Wydatek na woysko zmniejszonym znacznie będzie, skoro stanie na etacie pokoju. Zaprowadzenie stałych garnizonów, poda sposobność oszczędnego gospodarstwa; ciężący teraz naywięcéy wydatek na mięso ustanie; liczba racyi furazu, i porcyi chleba się zmniejszy, zawsze iednak magazyny żywności dla pozostałego dziennego rozchodu, i dla zapasu, utrzymywane bydź muszą.

Wydoskonaloney sztuki woiowania szczególnieyszą iest cechą, szybkość marszu, łatwość poruszeń, i pośpiech w postępie woyska. Już teraz bronne stanowiska, nie tyle iak dawniey zabezpieczają: która bowiem strona w pośpiesznym ich obeysciu drugą uprzedzi, i w najmniey spodziewane punkta uderzy, ta niemogącego bydz na każdym w gotowości do oporu nieprzyaciela zwycięża, i do szrodka iego Państwa drogę sobie toruje.

Systema to woiowania, iak z przykładu kilku ostatnich kampanii widzimy, w skutkach swych pewne, trudnym czyni wyżywienie, tak szybko postępującego woyska. Nie mogą bowiem magazyny z tym pospiechem następować, z iakim woysko przed niemi uchodzi. Koniecznym więc tego systematu iest skutkiem, niezbędna potrzeba dostarczenia żywności woysku, przez tę okolicę, do której go plan operacyi zaprowadza. Każda wojna iest klęską; kto ją sobie bez ucisku wystawia, ten dwa zupełnie przeciwne wyobrażenia gwałtu z pokoiem nadaremnie złączyć usiłuje. Jeżeli głębszą zapuścimy uwagę nad korzyścią lub stratą ludzkości, w odmianie sposobu woiowania, znajdziemy może, iż dawnieyszy, na pozór mniej uciążliwy, w rzeczy samey był bardziej niszczący, gdyż przywieszuiąc stanowiska do fortec i magazynów, ścieśniał operacye, wstrzy-

mywał postęp, a przez to przedłużał wojnę, z nią klęski, i zniszczenia podwalał.

W terażniejszym systemacie, musi Żołnierz wprawdzie we wszystko z mieysca, gdzie się znajduje, bydź opatrzonym, lecz skoro tey potrzebie zadosyc się stanie, interesem iest Wodza reszty oszczędzać, iako zapaśnego swego magazynu. Nawal dwóchkroćstotysięcznego w kraiu naszym woyska, musiał koniecznie strawić ogromną tych dostarczeń massę, a w miarę tylko u- bywającego z kraiu, te zmnieyszać się mogły, Urządzenie Magazynów w czasie uciszoney chwili pokoiu; ustanowienie dróg Militarynych, i Eta- pów zawsze zasilanych, zapobieży w części tym uciążeniom, które z poruszeń woysk wynikają.

Pilna rozwaga nad temi prawdami, poda od- powiedzi na rozmaite utyskiwania, i wskaże pra- widła do dalszych urządzeń. Gdyby siły kraiu wystarczyć mogły, nayłatwieyszym i wcale nie- uciążliwym sposobem wyżywienia woyska, były- by Entrepryzy. Lecz niedostatek gotowizny, i położenie kraiu naszego, zniewala do użycia spo- sobu dostarczeń *in natura*, sposobu mniey zaiste dogodnego, lecz iedynego, który nam obrać po- zostaie.

Nie na samym wyżywieniu, kończą się po- trzeby woyska. Żołd, Ubior, Uzbroienie, Re- monta, Lazarety, Inwalidy, Artylerya, Fortyfi- kacye &c. są rodzajami wydatków, które nie mo-

gą bydz inaczéy zastąpione, tylko przez gotowiznę. Przyznać zaiste trzeba, iż im bardziéy sztuka woienna się doskonali, tym wiécéy kószt na utrzymywanie woyska, pomnażaią się. Lecz jeżeli raz przypuścimy iego potrzebę, jeżeli życie polityczne zachować, požądanege celu dosięgnąć chcemy, musimy chcieć i sźrodków do niego doprowadzić nas mogących, a temi, nic innego bydz nie może, tylko zasilenie Skarbu.

Gdyby w rządzie kraiu, też same prawidła zachować można, iak i w rządzie domowym, gdyby wydatki publiczne do przychodów miarkować było rzeczą podobną, gdyby na ratunek całego nieiako kapitału, częstokroć część onego poświęcać nie przymuszała potrzeba, natenczas nauka finansowa byłaby prostą, i łatwą; kończyłaby się na pilnym i naymniéy uciążliwym dochodów kraiovych poborze, na wiernym i oszczędnym grosza publicznego szafunku. Lecz gdy natężoną zawsze gotowość do obrony, i obeymuiące wszystkie towarzyskie stosunki Administracyi systema, za prawidło w rządach Europy przyięto, gdy nieodbita potrzeba wydatek nakazuje, i przychód do niego stosować zniewala, wtedy nauka skarbowa, iedną z nayzawilszych i naytrudniejszych się stała.

Nie można zaprzeczyć, ażeby zbieg okoliczności, i szczególne położenie, nie zwiększało względem nas tey trudności. Rodzący się dopie-

ro Kray, i z wszelkich zasobów ogołocony, musiał ponosić ogromny ciężar pierwszych niedbitych w każdym gatunku nakładów. Ścieśniony w handlu, niezasilony wewnętrznym przemysłem, utracający przez mnogie wychodu pieniędzy za granicę kanały gotowiznę, szczupleysze niż winnych kraiach przychodów skarbowych źródła wystawia.

Przeszkody te zwalczone dotąd zostały. Utrzymane woysko, nierozprzężona Administracya, świadczą usiłowania Rządu, a nadewszystko, nieustanną Obywatelów w zasileniu Skarbu gorliwość.

Wiadomo jest z doświadczenia, iż podatki do których kray nawyknie, i których opłata, już we wszelkich domowych stosunkach w obrachunek weydzie, mniej uciążliwemi się stają. Ten był powód zachowania dawnych, i już urzędzonych podatków. Rok ostatni okazał, mimo wszelkie przeszkody w Administracyi, i niewprawność nowych Officyalistów, iż dochody niestałe w dawney mierze utrzymały się. Jeżeli zaś w stałych są zaległości, te świeżym ranom przez woynę zadany, a w pierwszym roku pokoju, zagoić się nie mogącym, i licznym innym ciężarom, do których pobyt znacznego woyska, i dobrowolne na wystawienie Narodowego ofiary, dały powód, przypisać należy. Spodziewać się iednak można, iż gdy pokój zagładzi cokolwiek klęski wojen-

ne, zaległości te, przy zaprowadzonym porządku, w percepcyi wydatków zmniejszać się będą. Gdy zwykle dochody Skarbu, na mnożące się ze zbiegu okoliczności wydatki, dostarczyć nie mogły, gwałtowniejszym potrzebom przez nadzwyczajne nakłady, i wstrzymania niektórych wypłat, zaradzić musiano. Nie przestawał iednak Rząd szukać sposobów, do stałego i pewniejszego tych wydatków zastąpienia.

Między środkami wyrównania dochodu z rozchodem, w tenczas kiedy już znaczne kray ponosi ciężary, i zasilenia w gotowiznie potrzebuie, naysprzedzniejszym bydz się zdaie, pożyczka z zagranicy. Napływ bowiem pieniędzy ożywiając cyrkulacyą, już iest dla kraiu dobrodzieystwem, które w części wychód ich przez opłatę procentu wynadgradza. Rozłożony zaś na termina zwrot kapitału, nie tak wielkiego podatków wyciąga nakładu. Znakomity w pozostałych Dobrach Narodowych fundusz, naysprzedzniejszą ziemi dając hypotekę, zdawał się ułatwiać tę pożyczkę. Nie zaniedbał Rząd przedsięwzięcia tego środka. Lecz starania iego dotąd pożądanego nie otrzymały skutku. Zdaie się, iż nieustalony ieszcze kredyt, podobna naszey, różnych rodzących i urządzających się Państw sytuacya, ciężary woyny, przez którą i kraie Zachodnie Europy były dotknięte, skutek tych starań Rządu opóźniaia.

Pożyczka w śród kraiu mniej korzyści niż z zagranicy wystawia. Przecież w gwałtownych rázach, zyskowniejszą iest iak nakłady. Użycia więc i tego śródka nie przepomniano. Oporne iednak do skarbu wpływy, nie odpowiadały oczekiwaniu, i wzrastające wydatki zaradzeniaby nie znalazły, gdyby N. PAN względny na wyniszczoney stan Skarbu, nie tykając z niego zawarowanej Konstytucyą należności, nie raczył był ieszcze przybyć mu nieraz w pomoc, przez całkowite prawie dochodów Dóbr Koronnych awanse.

Taki iest stan Skarbu do chwili terazniejszhey, chwili, w którhey stosownie do Konstytucyi Seym zwołany, stanowić będzie względem iedynie pozostałego zasilenia go śródka, to iest składki powszechney Członków społeczeństwa, do zachowania iey bytu, nayistotniey obowiązanych.

Raczył N. PAN sam się zatrudnić ustanowieniem i tumiarkowaniem nayoszczędniejszego ile z potrzebą Administracyi, i z przepisami Konstytucyi zgodzić się mogło, Etatu wydatków kraioowych. Zachęcał i oświecał swoją przytomnością roztrząsanie w Radzie Stanu, Proiektów zasilenia skarbu. Do Was Prześwietne Izby należeć będzie, tey troskliwości N. PANA skutecznie odpowiedzieć.

Nie wchodząc w rozbiór i usprawiedliwienie proponować się mających Proiektów, które w Izbie Poselskiéy przy dyskusyi onych dostatecznie

wyjaśnionemì będą, winieniem tylko uprzedzić, iż utrzymanie dawnych, i rozdzielenie na kilka gatunków, nowych Poborów, było wzięte za prawidło.

Już wyżej wspomniałem, iak wiele samo przyzwyczajenie opłaty, uymuie ciężaru dawnym podatkom. Do tego przybywa powód nagłości potrzeby zasilenia Skarbu, który na opóźnieniu - wynikającym z przedsięwzięcia nowego zupełnie Systematu Podatkowania, wieleby mógł szkodować.

Przecież i z tych dawnych, musiały bydz usunięte te, które z ustanowić się mającemi Poborami w przyzwoitym nie były stosunku. W tych ostatnich, na to szczególniey wzgląd miano, ażeby każdą klasę dotknąć, iżby ciężar, zawsze w ostatku spadający na właścicielow, przez obieg w klassach przemysłowych, był ile można umiarkowany do sił każdego. Są położenia krajów tak osobliwe, iż w nich nietylko wzgląd na wszelkie osobiste rachuby usunięty bydz powinien, ale nawet nieiako prawidła które w czasach zwyczajnych użyć można, gwałtowności potrzeby ustąpić muszą.

Gdzie idzie o zachowanie całości, cierpienia cząstkowe mniejszym się złym stają. Prawdy te nadto oczewiste, ażeby ieszcze powtarzaniem bydz miały.

Dał poznać Polak Europie, całą moc i dzielność ducha, którym tchnie dla Ojczyzny. Któż

nie zna Twojej N. PANIE głębokiej mądrości, Twoich nazywczliwszych chęci, i odziedziczonej po Przodkach do Narodu przychylności. Któż się nie przekona o potrzebie ofiar, kiedy ie troskliwość Twoja o los Kraiu, polecić dozwała.

Do Polaków pomyślność Oyczyzny nad wszystko przekładających, i pełnych w Tobie N. PANIE nieograniczonego zaufania, mówiąc, dłuższego już wyvodu w poleconey mi rozkazem Twoim sprawie, nie potrzebuję.

INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-339 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

4802

F